

GULYÁS MIKLÓS

A svédországi kisebbségek könyvtárszolgálatára

A legfejlettebb közművelődési könyvtárakat Svédországban a lutheránus közösségek alakították ki. Az evangélikus egyház, amelyben az egyháztagok és a liturgia nyelve általában azonos, és már évszázadok óta elterjedt az írni-olvasni tudás, Luther Márton 1524-ben elhangzott felszólítása értelmében törekedett a könyvtárak megteremtésére. Az ország első, közművelődésének tekinthető könyvtára 1800-ban nyílt meg, s ebben az időben számos „olvasókaszinó” is létesült. A papok sürgetésére 1830 és 1860 között az országban 1500 egyházközségi könyvtár kezdte meg működését. A kötelező népiskoláról szóló, 1842-ben törvénybe iktatott jogszabály a következőket szögezi le: „Az iskolában szervett tudás fenntartásáért és különösen egy igaz keresztény műveltség előmozdításáért... a lelkeség az egyházi könyvtárak megalapítását és használatát, valamint hasznos könyvek javaslatát köteleztetik előmozdítani.”

A 20. század elején a könyvtáralapítás terén a munkásokra támaszkodó és az antialkoholista mozgalmak jártak az élen. Az 1920-as évektől kezdődően egyre több városi és községi könyvtár nyílt meg, alapállományuk gyakran a különböző mozgalmi könyvtárak anyagára épült. A mozgalmi és egyházközségi könyvtárak az ötvenes évekre beolvadtak a köztulajdonban lévő könyvtárakba. Annak ellenére, hogy Svédországnak soha nem volt könyvtártörvénye, a közművelődési könyvtárak – az állami hatóságok javaslatai alapján – a szerény állami támogatás ellenére is gombaként szaporodtak. A könyvtárak célja az információáramlás biztosítása és a népnevelés feladatának ellátása volt. A tárgykörben született elemzések jellemző módon csak ritkán emelik ki *a svéd nyelv* vagy *a svéd kultúra* szerepét. Még az 1970-es évek elején is egyértelműen svéd kultúrát értettek a kultúrán.

Két neves könyvtáros 1973-ban megjelent, hivatalosnak tekinthető munkájában a következőket olvashatjuk az idegen nyelvű könyvekről: „A gazdagabb könyvtárállomány, többek között az idegen nyelvű szakirodalom növelte a kölcsönzők számát.” (Az idézet az angol nyelvű szakirodalom svéd olvasóira utal.) A munka megemlíti továbbá, hogy „a könyvtár elvből nem vállal közösséget a kegyetlenkedésen vagy erkölcstelenségen nyereszkeskedő és a tényeket tudatosan elferdítő irodalommal. És az olyannak sem, amely az emberi jogokba ütköző elveket, *a faji és vallási megkülönböztetést* (az én kiemelésem – G. M.) és a másként gondolkodókkal szembeni türelmetlenséget propagálja.”

Egy korábbi tanulmányomban a svédországi nyelvi kisebbségek könyvtárszolgálatának történetét három korszakra osztottam: 1. Az emberbaráti korszak (1945-1966); 2. Az úttörő korszak (1968-1974); 3. A hivatásos korszak (1974-től).

A nagyobb svédországi városok közművelődési könyvtáraiban természetesen mindig voltak idegen nyelvű könyvek – dán, norvég, angol, francia és német, bizonyos helyeken még olasz és spanyol irodalom is. Az idegen nyelvű állomány döntően szépirodalomból, az iskolai kötelező olvasmányokból és népszent regényekből állt. A második világháború után, az angol nyelv elterjedése következtében a svéd nyelvű szakirodalom hiányát angol szakkönyvekkel pótolták. Ez az anyag ritkán szolgált a világnyelveken olvasó bevándorlók segítségére.

A dán, angol vagy francia nyelvű anyag ma sem gazdag, kielégítően sokoldalúnak csak a spanyol bizonyul a dél-amerikai bevándorlók igényeinek kielégítésére, akik a kisebbségi könyvtárellátás fénykorában, a hetvenes években érkeztek az országba.

Az emberbaráti korszak (1945-1966)

Az észtek, az olaszok és a magyarok érkezése idején a hivatalos politika és a svéd lakosság is a beolvasztás igényével lépett föl. Néhány könyvtár ugyan beszerzett kisebb gyűjteményeket a bevándorlók nyelvén, legtöbbször regényeket, sőt lektűröket, túlnyomórészt a svéddek által is ismert szerzőktől.

A magyar forradalommal rokonszenvező svéddek a magyar bevándorlókat előnyben részesítették, ezért a magyar nyelvű állományra történő hivatkozás nem teljesen mérvadó. Mégis jellemző, hogy a vasterasi városi könyvtár 1957-ben állami támogatással létrehozott, néhány száz könyvből álló magyar állományában a magyar nyelvű szakirodalmat 1961-ben még egyetlen szakácskönyv képezte. A hatvanas években egy-két nagyobb könyvtár már beszerezte az Ország-féle angol-magyar szótárt. A legtöbb gyűjteményben azonban csak szépirodalmi munkák szerepeltek, noha a magyarokat elsősorban az otthon tiltott könyvek, a műszaki szakirodalom, a KRESZ és a mindennapokban eligazító irodalom érdekelte. A magyarok hamar leszoktak az anyanyelvű könyvek kölcsönzéséről – a kevésbé szemmel tartott olaszok és észtek még ennél is gyorsabban felhagytak vele, legtöbbjük talán nem is fordult a könyvtárakhoz. A közművelődési könyvtárak hiányosságai a szervezettebb bevándorló csoportokat – azokban a városokban, ahol ezt lélekszámuk lehetővé tette – saját könyvtárak alapítására késztették. Az észtek, az olaszok és a magyarok elsősorban szövetségeik könyvtáraiból vagy barátaiktól kölcsönöztek könyveket. A második világháborút követő két évtizedben érkező csoportok érdeklődése a könyvtárak idegen nyelvű anyagai iránt jóval kisebb volt, mint a később érkezetteké. Így alakult ki a Circulus Vitiosus: ahol rossz az állomány, ott kevés a kölcsönző – ha kevés a kölcsönző, a könyvtár nem szerez be új könyveket.

A stockholmi magyar fiatalok az ötvenes-hatvanas években a Magyar Intézet Szabó Ödön vezette könyvtárát látogatták. A Magyar Intézet 1929-ben kezdte meg működését Leffler Béla kezdeményezésére s Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter nyitotta meg; a magyar-svéd kulturális és tudományos kapcsolatok kiépítésének céljából. Az intézet felügyelője a magyar és a svéd kultuszminiszter volt, alapszabályát 1939-ben és 1946-ban a svéd hatóságok módosították. Leffler 1936-ban bekövetkezett halála után Lotz Jánost nevezték ki igazgatónak. A magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1942-ben az intézet számára egy magyar nyelv- és irodalomtanárt biztosított ötéves időtartamra, továbbá egy svéd titkárnőt. Ez a támogatás 1948-ban megszűnt. A Magyar Népköztársaság 1958-ban az ellen tiltakozott a svéd külügyminisztériumnál, hogy a „disszidensek” az intézetet a népi demokrácia elleni tevékenységre használják föl. A magyar kormány bizonyos feltételek mellett mégis hajlandónak mutatkozott egy igazgatói és egy könyvtárosi állás létrehozására. Ezeket a feltételeket a svéd hatóságok nem fogadták el. Az intézetet – amely működése során 23 magyar vonatkozású könyvet adott ki svéd nyelven – az 1960-as években beolvasztották a finn intézetbe, könyvtárát pedig fölszámolták. Felélesztésükre 1990-ben mozgalom indult meg.

Az úttörő korszak (1968-1974)

A hatvanas évek gazdasági csúskonjunktúrája előidézte munkaerőszükséglet következtében bevándorlók tízezrei érkeztek az országba. A finn, görög, jugoszláv, török csoportok számára új városrészek épültek. Az újonnan érkezettek – szemben a korábban ott élő, városi háttérű és több kultúrához tartozó csoportokkal – csak a saját kultúrájukhoz kötődtek igazán. A pedagógusok megfigyelése szerint a bevándorlók gyermekei gyakran sem a svéd nyelvet, sem anyanyelvüket nem ismerték kielégítően, s nehezen tanulták meg azokat a svéd szavakat, amelyeknek nincsen megfelelője az anyanyelvükön.

Az alacsony fizetésű könyvtárosi állásokban gyakran a külföldiek helyezkedtek el, így az sem véletlen, hogy a kisebbségek hivatásos könyvtárellátásának szükséges voltát a

bevándoroltak közül származó könyvtárosok foglalmazták meg. Közülük az Alexandriából bevándorolt Olaf Berggren emelkedik ki. A katolikus neveltetésű tíz nyelven beszélő színes egyéniség – svéd apa és görög anya gyermeke – a baloldali könyvtárosok egyik vezetője volt. A többnyelvű és többkultúrájú Alexandria példája alapján indított támadást a homogén Svédország kultúrimerializmusa ellen. Cikkei és előadásai révén jelentős tábor gyűjtött maga köré (ami a hatvanas évek végén nem volt nehéz feladat), s az ő föllépésük idézte elő a fordulatot; ekkor vált általánossá az a fölismerés, hogy a kisebbségeket nem kell szeretni, „elég” ha kultúrájukat, nyelvüket egyenlőnek ismerik el a svédvel. A svéd könyvtár öt-hat év alatt világviszonylatban az első helyre került a kisebbségek könyvtárszolgálatára terén. A radikális változások a következőkben foglalhatók össze: 1. Az egyenlőség elvét már a történelmi Svédországban is fontosnak tartották – a szociális egyenlőség elve azóta is szent; 2. A svédek, különösen a kényes kérdésekben, kerülnek a konfliktusokat. Az esetleges ellenvéleményeket könnyen népi vagy faji előítéletként lehet megbélyegezteni. (A hatvanas évek svéd baloldalának egy része a „svédek nacionalista egoizmusát” marasztalta el a bevándoroltak népi öntudatával szemben.) 3. A hatvanas években különösen gazdag országnak olyasmire is volt pénze, amit egyes politikusok talán nem tartottak magától értetődőnek 4. A jelentős lélekszámú baloldali tábor a hatvanas-hetvenes évek fordulóján a szociális igazságosság elvét hangoztatta. Ebbe beletartozott a kisebbségek kultúrájának, létjogosultsága is; 5. A külföldi könyvtárosok szerepe.

Állami javaslat a bevándorlók könyvtárszolgálatáról

A közművelődési könyvtárakkal foglalkozó állami hatóság 1972-ben megbízott egy munkacsoportot azzal, hogy vizsgálja meg a bevándorlók könyvtárszolgálatának helyzetét, és tegyen javaslatot annak fejlesztésére. A bizottság javaslatait a svéd parlament 1974-ben egyhangúlag jóváhagyta. A bizottság szerint négy tényező teszi szükségessé a könyvtárszolgáltatást a kisebbségek részére: 1. A szociális igazságosság; 2. A bevándoroltak népi identitásának megőrzése; 3. A gyermekek nyelvtudásának fejlesztése anyanyelvükön és svédül; 4. A nyelvismeretek haszna az egész társadalomra.

A bizottság megállapítása szerint a könyvtár szolgáltatásai alkalmasak a bevándoroltak kulturális szükségleteinek kielégítésére, segítséget nyújtanak nekik anyanyelvük és identitásuk megőrzésében. A svédek más népek kultúráját, a bevándorlók pedig a sajátjukat ismerhetik meg a könyvtárak segítségével, ami potenciálisan gazdagítja a svéd társadalmat. A munkacsoport legradikálisabb javaslata az volt, hogy személyenként ugyanannyi – három – könyv jusson mindegyik bevándorlóra, mint a svédekre. A 9000 magyar számára tehát 27 000 anyanyelvű könyvet javasolt. A bizottság javaslatot tett a könyvek tárolására is. Ennek megértéséhez át kell tekintenünk a könyvtári rendszer szerkezetét.

A svéd közművelődési könyvtárakért a helyi önkormányzatok felelnek. Mind a 284 helyi önkormányzatnak saját könyvtárhálózata van. A 24 megyei székhely városi könyvtárának van egy megyei osztálya, amelynek fenntartását a megyei és az állami költségvetésből fedezik. (Tanulmányomban ezeket az osztályokat nevezem megyei könyvtárnak.) Legfontosabb feladatuk a megyében lévő könyvtárak állományának kiegészítése olyan könyvekkel, amelyek iránt helyi szinten korlátozott az érdeklődés. A megyei könyvtár ezenkívül tanácsadással, konferenciák szervezésével és a könyvtárak munkájának összehangolásával foglalkozik. Három megyei székhely városi könyvtárának úgynevezett állami kölcsönző központja is van, olyan könyvállománnyal, amely még a megyei könyvtárak számára is túlságosan speciális. Dél-Svédország kiegészítő könyvellátásáért a malmői, Közép-Svédorszáéért a stockholmi és Észak-Svédorszáéért az umeai könyvtárhoz tartozó állami kölcsönző központ a felelős. A bizottsági javaslat a kisebbségek könyvtárellátásának országos feladatát e három állami kölcsönző központra bízta: Malmö kapta a legtöbb európai

nyelvén (köztük a magyaron), Umeå a lapp, Stockholm pedig a világ többi nyelvén megjelenő könyveket.

A könyvek elhelyezését a bizottság a következőképpen képzelte el: 1. Ha egy közigazgatási területen száznál több azonos anyanyelvű lakos él, a helyi könyvtár tartson ezek anyanyelvén személyenként két könyvet. Ezt egészítse ki a megyei könyvtár személyenként 0,8, a kijelölt állami kölcsönzőközpont 0,2 könyvvel.

2. Ha egy helyi közigazgatási területen száznál kevesebb, de a megyében több mint száz azonos anyanyelvű kisebbség él, a megyei könyvtár személyenként 2,8 könyvet tartson, és ezt az állami kölcsönző központ személyenként 0,2 könyvvel egészítse ki.

3. Ha egy megyében száznál kevesebb az azonos kisebbségi nyelvet beszélők száma, az állami kölcsönző központ személyenként 3 könyvet tartson ezen a nyelven.

E felosztás alapja az a fölismerés, hogy egy kis létszámú csoport rövid idő alatt elolvassa a rá szabott könyveket, amelyek ezek után csak a polcon porosodnak. Az új dokumentumokat a központi könyvtárak biztosítják.

A javaslatot nem szabad mereven értelmezni: néhány gyerekkönyvre, kézikönyvre és folyóíratra ott is szükség van, ahol kicsi a helyi kisebbségi csoport.

Az alapállomány fölépítése. Az állam az önkormányzatok által e célra áldozott összeg megkétszerezésével ösztönözte az idegen nyelvű könyvek vásárlását, a megyei és az állami kölcsönző központok könyvbeszerzését pedig egészében fedezte (ezt az önértetesebb megyék saját költségeikből kiegészítették). A központi könyvtárellátó vállalat, a Bibliotekstjanst (a továbbiakban Btj) szintén állami támogatást kapott az alapállomány beszerzésére és könyvtártechnikai feldolgozására. A Btj külföldről – például Görögországból, Törökországból, Jugoszláviából – szerezte be a könyveket, kialakította kapcsolatait a kiadókkal, terjesztőkkel, és részt vett a nemzetközi könyvvásárokon is. Kezdetben összeállított könyvcsomagokat ajánlott fel megvásárlásra, amelyek elvben - ha a Btj be tudta szerezni azokat – egy- és kétnyelvű szótárakat, a Bibliát, a Koránt, szakácskönyvet, klasszikusok műveit tartalmazták - így a könyvtárak eleinte nem tudtak részt venni az anyag összeállításában. Jegyzékek alapján csak néhány nyelven lehetett könyveket vásárolni. Az egyes könyvtárak saját beszerzési forrásokat kerestek; néhány városban idegen nyelvű könyvesboltok nyíltak, s a könyvtárak világszerte kiadókkal és könyvesboltokkal tárgyaltak. A hetvenes évek elején a könyvtárosok főiskoláján néhány órában tanították a kisebbségek könyvtárellátásának szükségességét, s részben a módszertanát is.

A hivatásos korszak (1974-től)

A hetvenes évek második felére a kisebbségi könyvtárellátás szerves részévé vált a svédországi közművelődési könyvszolgálatnak. Munkája ugyan nem volt hiánytalan, de ez más könyvtári szolgáltatásokra is érvényes volt. A finn, a szerbhorvát, a török és a görög nyelvű könyvtárszolgálat dinamikusan fejlődött. Sok könyvtár már napilappal, kézikönyvekkel meseórákkal és zenés kazettákkal is rendelkezett. Azokon a nyelveken, amelyeken kevesen beszéltek, illetve használóik az országban szétszórva éltek-kínaiak – pakisztániak, magyarok – a hiányosságokért a megyei könyvtárakat vagy valamelyik állami kölcsönző központot terhelte a felelősség. Bizonyos megyei könyvtáraknak sok nyelven kellett könyveket beszerezniük, a Stockholmi Városi Könyvtárban pedig nyolcvan nyelv konkurált egymással.

A központi könyvtárak állománya fejlődött ugyan, de lassabban a tervezettnél. A hetvenes években a könyvtárak az európai nyelveken megjelent könyvekre fordítottak nagyobb figyelmet. A vietnami menekültek rendelkezésére már néhány hónappal megérkezésük után nagyszabású kínai és vietnami gyűjtemény állt. Az iráni menekültek részére szintén hónapok alatt sikerült megszerezniük a könyveket. (Londonban egyszer a

propagandaanyag kivételével megvettem egy perzsa könyvesbolt teljes anyagát.) Az Ázsiából és Afrikából érkező csoportok nyelvét és kultúráját egyetemi tanárok ismertették, akik azóta értékes kézikönyveket is írtak témakörükről. A svéd tudósok gyakorlati segítséget is nyújtottak: a perzsa nyelv professzora például iráni tanulmányútján több ezer perzsa és kurd könyvet vásárolt; az egyetemi intézetek gyakran a könyvek katalogizálásában is segítettek.

Az anyanyelvi anyag kölcsönzése a letelepedés első szakaszában a legnagyobb, később folyamatosan csökken, de sosem szűnik meg teljesen. Sőt, sok esetben később köszönt be az anyanyelvi reneszánsz. A kisebbségi könyvtárszolgálat állami támogatása a hetvenes évek után csökkent, de a könyvtárosok ma már felkészültebbek a feladatok megoldására. Ritkán érkeznek „új” nyelveken beszélő bevándorlók; az alapmunkák: a Biblia, szótárak, kézikönyvek, mesekönyvek a legtöbb nyelven rendelkezésre állnak. Az állomány folytonos felújítása olcsóbb, mint az alapállományok fölépítése. A kisebbségek könyvtárszolgálatát ma már jórészt svéd könyvtárosok látják el. Az elektronika, a bibliográfiai munka fejlődése megengedi a címek kisebb példányszámú tárolását.

A rokkant és idős bevándorlók ellátása nagybetűs és hangos (magnószalagra olvasott) könyvekkel szintén fontos feladat. Az Állami Hangoskönyv és Braille könyvtár (TPB) három éve egy a bevándoroltak hangoskönyvellátásával és az ezzel összefüggő információval foglalkozó könyvtárost alkalmazott. E téren a többenél összehasonlíthatatlanul gazdagabb a finn nyelvű állomány. (A nyolcvanas évek elején Budapesten ötven magyar hangoskönyvet – kizárólag szépirodalmat – vásároltam. Ezt az anyagot – a többi nyelvvel való konkurencia folytán – nem bővítették.)

A Stockholmi Városi Könyvtár

A kisebbségek könyvtárellátásának területén a Stockholmi Városi Könyvtár játszik központi szerepet. Hálózata a főváros 100 000 bevándoroltját szolgálja ki, s kiegészítő könyvtárellátást nyújt Stockholm megye 25 könyvtárhálózatának, azaz 180 000 bevándoroltat lát el anyanyelvű könyvekkel. 1991 óta hozzá tartozik az Állami Bevándorló Kölcsönközpont, vagyis az ország kiegészítő könyvtárellátásáért ma már egyedül a Stockholmi Városi Könyvtár felel. A dán, norvég, angol, német és francia könyveken kívül az állomány hetvennyolcvan nyelvből 300 000 könyvet foglal magában; a könyvtár harminc nyelven 204 újságot és 1165 folyóiratot járát, bár folyóiratanyaga a helybeli idegen nyelvű lakosság számáraéhoz mérten így is kisebb, több svéd nagyvárosénál. A folyóirat többsége a város központjában lévő Kulturhusetben és a központi könyvtárban, valamint a bevándoroltak által sűrűbben lakott külvárosokban található. A városi könyvtár évente 300 nyelven körülbelül 100 000 példányban küld ki könyveket a fiókkönyvtárainak s állandó kapcsolatot tart fenn az ország könyvtáraival; közösen döntenek a beszerzésről, a gyűjtőkörök körülhatárolásáról is.

A Stockholmi Városi Könyvtár többnyelvű jegyzékeket ad ki az újonnan beszerzett anyagról; összegyűjti az ország könyvtáraiból a helyi szinten elavultnak tekintett, de országos forgalomban még érdeklődésre számot tartó könyveket is.

A Stockholmi Megyei Könyvtár kisebbségi könyvtárszolgálat a hetvenes évek végén kezdődött. Állománykiegészítő szolgálatán kívül segíti a könyvtárakat a különböző csoportok ellátottságának felmérésében, s fontos háttérinformációkat helyzetleírásokat ad ki füzetsorozat formájában. Az eddig megjelent beszámolók a portugál, román, spanyol, lengyel, eritreai, finn, arab, magyar, örmény és pakisztáni bevándorlók könyvtárszolgálatának helyzetéről szólnak. Tavasszal jelenik meg az aktuálissá vált beszámoló a szerbhorvát anyanyelvűek – köztük a frissen menekültek – könyvtárellátásáról.

A megyei könyvtár buzdítására munkacsoportok alakultak az önkéntes könyvtárosokból; feladatuk egy-egy nyelvcsoporthoz könyvtárszolgálatának fejlesztése. A megyében eddig finn, arab, spanyol, török és lengyel csoport alakult; a tervek szerint 1992-ben megalakult a

magyar csoport is. A megyei könyvtár a tárgykörben konferenciákat szervez; a nyolcvanas években többek között a Közép-Kelet, a muszlim vallás, az arab és perzsa világ könyv- és folyóiratkiadásáról. Az utolsó években a kelet-európai változásokról, kitüntetetten a Baltikum sorsáról tartottak előadásokat. Az 1992-es rendezvények között a szerb és horvát kultúra, valamint az öreg és rokkant bevándoroltak könyvtárszolgálatának helyzete, s - külön konferencia formájában - a faji és népi előítéletek szerepeltek. Évente finn nyelvű konferenciát is szerveznek a megye finn könyvtáralkalmazottai és könyvtárpolitikusai részére. A résztvevők természetesen mindannyian tudnak svédül, a Finnországból érkező előadók azonban nem feltétlenül.

A könyvtár évente megjelenti a megye könyvtárainak idegen nyelvű folyóiratjegyzékét, tanácsokat ad a községi könyvtáraknak a szövegfordítások, folyóiratok vagy könyvek minőségének elbírálásában. Évek óta író-olvasó találkozót szervez a gyerekek számára – finn írókötetet évente, ritkábban török és spanyol alkotókét is. Más nyelveken alkotók iránt alig van érdeklődés.

A nem-bevándorolt kisebbségek könyvtárellátása

Az ország legészakibb területén lakó finnek az 1809-es háború utáni felületes határmegállapítás következtében kerültek Svédországhoz a Finnországot magában foglaló Oroszország helyett. A torne-völgyi finnek az irodalmi finntől meglehetősen eltérő, svédrel erősen kevert tájszólást használják anyanyelvükként. Így beszélnek az utcán, szívesen hallgatják a finn nyelvű rádiót, ugyanakkor svéd könyveket és újságot olvasnak. Könyvtáraik – noha a törvény értelmében csak a vakok és más testi fogyatékosok számára volna megengedett – sokuknak kikölcsonzik a finn nyelvű hangoskönyveket. Értelmiségük az irodalmi finn nyelvet használja, egy részük a tájnyelvet igyekszik irodalmi rangra, vagy legalább a hírlapirodalmi szintre emelni. A torne-völgyi könyvtárak finn könyveit nagyrészt finn bevándoroltak olvassák a kis számú helyi finn értelmiségen kívül. A tájnyelv feltehetően még sokáig él majd, de az élő finn irodalomnak, oktatásnak, a finn könyveknek itt már alig van jövője.

A lappok könyvtárszolgálatának felülvizsgálásával az Állami Kulturális Tanács 1986-ban e sorok íróját bízta meg. Beszámolómban vázoltam a lappok kulturális helyzetét, és javaslatot tettem a könyvtárszolgálat jobbítására.

A lappok helyzete rosszabb, mint a torne-völgyi finneké – nincs anyaországuk, mely kultúrájukat erősíthetné és ihletet adhatna neki. Négy országban szétszórva élnek: Norvégiában, Svédországban, Finnországban és Oroszországban. Az összesen 65 000 lapp közül 17 000-en laknak Svédországban; eredeti kultúrájuk Skandinávia néhány, a legészakibb területen fekvő falvában még ma is eleven. A lappok többsége Lappföldről Skandinávia déli városaiba költözött, legnagyobb tömörülésük Stockholmban van. Több tájszólásban beszélnek, ezek közül a szakemberek három fő tájszólást különböztetnek meg: az északi lappot, a luleai lappot és a déli lappot. Az anyanyelvükön beszélők 7596-a az északi lapp tájszólást használja. Egy 15 évvel ezelőtt készült állami fölmérés szerint a rénszarvastenyésztő lappok 5%-a nem érti, 20%-a nem beszéli anyanyelvét, 45%-uk nem olvas és 80%-uk nem ír lappul. A svéd, a norvég és a finn rádió és televízió évek óta közvetít észak-lapp nyelvtanfolyamokat mind a nyelvet tanulók, mind a nyelvet tudók számára.

A lappok kulturális és szociális helyzetéről szóló állami fölmérések mind hangsúlyozzák a lapp nyelv és kultúra megóvásának fontosságát, de a közművelődési könyvtárak szerepének jelentősége egy 1984-es jelentésben tűnik föl először. A svéd közművelődési könyvtárakról szóló állami jelentés egy fejezetet áldoz a lappok könyvtárszolgálatának.

Lapp nyelven az első könyv 1619-ben, az első lapp irodalmi mű 1910-ben, az első gyermekkönyv 1975-ben jelent meg. Majdnem négyszáz esztendő alatt összesen 7-800

könyvet adtak ki lapp nyelven, a 17–19. században elsősorban vallásos tartalommal. A lapp írószövetségnek Finnországban, Norvégiában és Svédországban ötven tagja van; némelyikük valamelyik tájszólásban ír, mások az uralkodó nyelveken. Skandináviában három lapp könyvkiadó van: Norvégiában kettő, Svédországban egy. Norvégiában, ahol az állam az egyes kiadványok teljes költségét fedezi, az egyes könyvek példányszáma meghaladja az ezret. A lapp folyóiratok többsége az állam nyelvén jelenik meg – egy észak-norvégiai lapp nyelvű folyóirat kivételével –, s általában csak egy-egy lapp nyelvű verset vagy cikket tartalmaz.

A svédországi lappok központi könyvtárellátásáért az 1970-es évek eleje óta az umeåi állami kölcsönző központ a felelős. Szükségesnek tartottam a lapp tanácsadói tisztség rendszeresítését az umeåi állami kölcsönző központba, s ezzel kapcsolatban a következő munkafeladatokat javasoltam: A tanácsadó feladata, hogy összehangolja és fejlessze az információáramlást a lappok felé; gyűjtse és ismertesse a lapp könyveket és az audio-vizuális anyagot; buzdítsa írásra a lapp írókat és informálja őket közlési lehetőségeikről valamint az állami támogatás formáiról; támogassa a lapp kiadókat és segítse kiadványaik terjesztését; vegye fel a kapcsolatot azokkal a hatóságokkal, amelyek segítséget nyújthatnak a lapp kultúra fejlesztésében; hozzon létre egy országos, egyénekből és intézményekből álló, a lapp irodalmat és könyvtárat támogató szervezetet; tartson kapcsolatot Norvégia és Finnország azon könyvtáraival (Karasjok, Rovaniemi), amelyek a lappoknak nyújtanak szolgáltatásokat; a finn és a norvég tudományos könyvtárakkal együttműködve vegyen részt az egész Észak-Európa dokumentumait magában foglaló számítógépes lapp bibliográfia létrehozásában. A Kulturális Tanács a javaslatokat elfogadta. A lapp tanácsadó hat éve foglalkozik a fent vázolt feladatokkal.

Nemzetközi együttműködés

1979-ben megszervezték az első Északi Könyvtároskonferenciát a közös kisebbségi kérdésekről. A konferencia eredményeként 1983-ban megjelent egy a kisebbségek könyvtárszolgálatáról szóló vaskos kézikönyv, amely bemutatja az észak-európai kisebbségi csoportokat, nyelveket, vallásokat, valamint a legfontosabb könyvkiadókat és folyóiratokat. A skandináv államokba bevándorló csoportok különbözősége folytán – Norvégiában és Dániában például több a pakisztáni, mint Svédországban, a görögökkel pedig éppen fordított a helyzet – a könyvtárak tapasztalatai eltérőek; ezért is tudják támogatni egymást módszertani javaslatokkal és könyvekkel is.

1979 augusztusában az IFLA (a nemzetközi könyvtárosszövetség) kopenhágai konferenciájának egyik gyűlésén a svédországi Lundban Jes Petersen, a dán könyvtári felügyelet tanácsadója egy a kisebbségekkel foglalkozó munkacsoport megalakítását javasolta a szövetségben belül. Az 1980-ban föllálló négytagú munkacsoport tevékenysége iránt Ausztráliában, Kanadában, Hollandiában és az Egyesült Államokban mutatkozott meg a legnagyobb érdeklődés. Az IFLA éves világkonferenciáin 1981 óta mindig szerepel kisebbségekkel foglalkozó előadás és vita. A munkacsoport ma már állandó részlege a világszövetségnek (Section on Library Service to Multicultural Populations). Tagokat harminc országból számlál, többségben az angol nyelvűeket és a nyugat-európaiakat. Folyóirata, a Journal of Multicultural Librarianship évente háromszor jelenik meg. A részleg a kisebbségek könyvtárellátásáról megfogalmazott irányelveit angolul, spanyolul, németül, oroszul és japánul jelentette meg, s emellett egyéb könyveket is kiadott.

Az IFLA kisebbségi részlege iránti érdeklődés egyes kelet-európai országokban már a rendszerváltozások előtt is megmutatkozott. A párizsi nemzetközi könyvtároskonferencia kisebbségi tárgyú beszélgetésein már részt vettek a balti könyvtárosok, az 1990-es svédországi, a skandináv tapasztalatokat ismertető konferencián egy észak-kutató és

könyvtáros is jelen volt – az ő feladata lett az 1991-es, elsősorban a kelet-európai kisebbségekről és a nyugaton élő baltiak kultúrájáról szóló rigai konferencia előkészítése. A rigai konferencián az erdélyi magyar könyvtárak történetét a másoló műhelyektől máig Fülöp Géza marosvásárhelyi könyvtáros ismertette.

Irodalom

Jávorszky Béla: *Észak-Európa kisebbségei*. Budapest, 1991.

Karl-Olov Amsberg-Billy Ehn: *Etniska minoriteter i Sverige förr och nu, Liberlaromedler*. Lund 1976.

Miklós Gulyás: Public Library Service to Ethnic and Linguistic Minorities in Sweden. *Ethnic Forum. Journal of Ethnic Studies and Ethnic Bibliography*, 1990. Volume 10. Number 1-2. Kent State University.

Invandrarna och biblioteket. Lund 1974.

KITAB. Helsinki 1983.

Folkbibliotekens service till samerna i sverige. States Kulturråd 1986.

MIKLÓS GULYÁS

LIBRARY SERVICE OF THE MINORTTIES IN SWEDEN

The study describes the library services for small aboriginal minorities and immigrants who maintain their cultural connections in Sweden. It introduces three parts of the library services after World War II: a humanitarian period between 1945 and 1966, a pioneer period between 1968 and 1974 and a professional period after 1974. Melting politics supported by the society's demand characterized the first two decades. Libraries had poor material in foreign languages and immigrants hardly intended to maintain their cultural heritage in this period. The turn of the pioneer period was prepared by new immigrants during the economic boom in the 1960s. Olaf Berggren was the one who stressed the importance of library services for the minorities. From this aspect Sweden became the most developed in the world. A team of experts was appointed by the government to work out the basis of the subject in 1972. With the help of their conception and practical aspects the library service for minorities was integrated in the Swedish network of public libraries. Data and location of the books were also registered. The library service was developed dynamically in the third period by new books in several languages and improved bibliographies. The study provides a separate chapter on the library services of aboriginal minorities; Finnish and Lapp people.